

See discussions, stats, and author profiles for this publication at: <https://www.researchgate.net/publication/308023612>

Ján Sekan Storočie plánovania Košíc [A Century of Town Planning of Košice , in: ALFA Architektonické listy fakulty architektúry STU 2/2015]

Article · August 2016

CITATIONS

0

READS

238

1 author:

Jan Sekan

Technical University of Kosice - Technická univerzita v Kosiciach

3 PUBLICATIONS 0 CITATIONS

[SEE PROFILE](#)

Some of the authors of this publication are also working on these related projects:

Town plannig history, Kosice - Slovakia [View project](#)

Ján Sekan

Storočie plánovania Košíc

[A Century of Town Planning of Košice , in: ALFA Architektonické listy fakulty architektúry STU 2/2015]

XX. storočie bolo obdobím rozmachu dovtedy okrajovej disciplíny regulácie miest, neskôr nazývaného aj územným plánovaním. V podmienkach uhorskej časti monarchie na začiatku storočia mali regulačné plány len najvýznamnejšie mestá. Intenzívnejšie plánovanie sa rozvinulo až po r. 1918, ale stále sa obmedzovalo na významnejšie mestá a naplno sa rozvinulo až po 2. sv. vojne. Územné plány strácali platnosť, zhotovovali sa ďalšie alebo sa len aktualizovali a predchádzajúca územnoplánovacia dokumentácia sa v lepšom prípade archivovala a publikovala, v horšom strácala alebo likvidovala. Pri svojom výskume košických regulačných plánov som zistil, že získať pôvodné výtlačky väčšiny dokumentácií, a to aj relatívne nedávnych, je mimoriadne ťažké a v mnohých prípadoch tieto asi nenávratne zanikli. O mnohých sa dozvedáme len ak ich autori svojho času publikovali v odbornej tlači, alebo ich chceli tlačiť priblížiť bežným obyvateľom. Ale existuje aj múzeum, ktoré zbieralo tieto plány od ich ešte žijúcich tvorcov. Každopádne, kým ešte sú dostupné, je treba tieto diela zbierať a dokumentovať ich. Toto je cieľom môjho výskumu, ktorého prvé výsledky predkladám odbornej verejnosti

Prvá celomestská koncepcia

S prvou známou koncepciou, ktorá sa zaoberala celým územím mesta sa môžeme stretnúť už v poslednej tretine XIX. storočia a odkazuje na ňu novinový článok o sedemdesiat rokoch neskôr¹. Po rakúsko-uhorskom vyrovnaní nastalo očakávanie intenzívneho rozvoja mesta, ktorý sa vtedajší otcovia mesta rozhodli uskutočniť. Bola ustanovená komisia, na čele ktorej stál neskorší mešťanosta Košíc Gyula Éder. Komisia pracovala s cieľom podať návrhy na zlepšenie funkčnosti a rozvoj dopravnej a technickej infraštruktúry mesta, podporu výstavby a návrh výstavby a rekonštrukcie verejných budov (občianskej vybavenosti). Zhmotnením práce komisie bola útlá brožúrka, ktorú by sme dnešnou terminológiou nazvali zadávacím dokumentom územnoplánovacej dokumentácie². V nej komisia konštatuje, že mesto nedisponuje stavebným štatútom, doporučuje jeho urgentné prijatie a zároveň aj prípravu regulačného plánu. Na splnenie oboch týchto úloh navrhuje zriadiť komisiu, v ktorej by mali zasadiť okrem predsedu aj po dvoch zástupcovia vlastníkov pozemkov, ktorí majú záujem investovať, po dvoch architekti, odborní inžinieri a právni experti(!). V ďalšom potom navrhuje konkrétne riešenia na úpravu dopravnej infraštruktúry, akými sú zabezpečenie prístupu na železničnú stanicu,

úprava štátnych ciest, prekategorizácia župných ciest na štátne, zriadenie ďalšieho mostu cez Hornád, zákaz nákladnej dopravy na niektorých uliciach atď. V intraviláne otváranie nových ulíc, prestavbu námestí, rozšírenie niektorých ulíc, zriadenie a úprava verejných parkov. Podporou pre stavebníkov mali byť zo strany štátu daňové úľavy a zo strany mesta regulované ceny stavebného dreva z mestských lesov. Rozvoj technickej infraštruktúry sa mal zamerať predovšetkým na výstavbu kanalizácie, presmerovanie výústenia sŕôk z Mlynského náhonu do Hornádu, prekrytie otvorených sŕôk a zabezpečenie odtoku dažďových vôd, ďalej verejného osvetlenia a dláždenia ciest. Z verejných budov sa návrhy týkali budov armádnych, sociálnych (mestská nemocnica, chudobinec, sirotinec) a spoločenských (nové divadlo, tanečná sála, mestské kúpele, kaviareň...). Text odkazuje na niekoľkých miestach na výkresy, tie však v dokumente chýbajú. V dobe vzniku tohto

Obrázok 1: Homolkov/Myskovszkého plán Košíc, 1869

dokumentu bol vydaný aj tzv. Homolkov plán Košíc³, na ktorom je vidieť stav rozvoja mesta v dobe týchto návrhov. Ani po vzniku tohto dokumentu však nedošlo k obstaraniu regulačného plánu mesta. Regulácia prebiehala na základe Stavebného štatútu, ktorý ale bol zameraný na technické a požiarnebezpečnostné aspekty výstavby a ad hoc regulačných dokumentov obstarávaných príležitostne podľa momentálnej potreby.

Začiatok XX. storočia a prvý regulačný plán

Do začiatku XX. storočia vývoj mesta zaznamenal pokrok, ktorý môžeme sledovať na aktuálnej mape mesta⁴ a porovnať s Homolkovým plánom, ktorý zachytáva stav r. 1869. Na Homolkovom pláne je vidieť, že historické jadro mesta je zo severu, západu a juhu obkolesené nezastavanými plochami, ktoré vznikli na mieste zbúraného opevnenia a zasypaných priekop. Sú to zárodoky námestí Františka Jozefa – Ferencz József tér (dnes Maratónu mieru) a Erzsébet tér – Alžbetínske nám. (dnes Osloboditeľov) ako aj širokej Rákócziho okružnej – Rákóczi körút (dnes Moyzesovej) s alejou. Za nimi stoja predmestia Košíc - huštáky. Na východnej strane zas zástavba končí Mlynským náhonom, za ktorým stojí už len železničná stanica a vtedajší Kertész tér, zárodok dnešnej ul. Masarykovej. O niečo viac ako 30 rokov sa zrealizovali niektoré návrhy horeuvedenej komisie, ako pretvorenie lúky pred stanicou na park, pretvorenie voľných priestranstiev na juhu a severe v námestia a z veľkej časti zastavanú západnú stranu Rákócziho okružnej verejnými budovami. Mesto je teda zrastené s niekdajšími predmestiami a zároveň plošne rozšírené po celom svojom obvode. Nápadným rozdielom je aj množstvo kasární a vojenských objektov, ktoré za ten čas pribudli a vťahili mestu nový charakter posádkového mesta – sídla okruhového veliteľstva.

Obrázok 2: mapa Kassa szab. kir. város átnézeti térképe, 1906, Nyulászi

Mesto do XX. storočia vstúpilo za sprievodu intenzívnej stavebnej činnosti, ako sa o tom dozvedáme z miestnej tlače, išlo najmä o dláždenie a asfaltovanie ulíc a úpravu kanalizácie, mesto už malo začiatkom storočia plynáreň a plynové osvetlenie a vybudované elektrické dráhy. Košice začali pociťovať potrebu regulácie stavebnej činnosti a lokálna dobová tlač sa týmto problémom relatívne intenzívne zaoberala. Publikovala úryvky z odborných publikácií o urbanizme, ktorými vzbudzovala záujem verejnosti o problém a zároveň vyzývala predstaviteľov mesta k aktivite. Ako prvoradú požiadavku regulácie uvádza potrebu spracovania regulačného plánu s perspektívou 30 – 50 rokov⁵. Reprezentant mesta (L. Körmendy - Ékes – mestský radca) navštívil v roku 1910 berlínsku urbanistickú výstavu o čom referuje v miestnej tlači⁶. Možno povedať, že lokálna dobová tlač je plná kritických článkov o nedostatkoch plánovitosti pri výstavbe a zároveň požaduje nápravu stavu. V neskorších vojnových rokoch, ktoré boli pre obyvateľstvo veľmi ťažké sa pozornosť médií sústreďovala skôr na problémy spojené s vojnovým stavom a regulácia mesta sa nezdala byť tak naliehavou. V roku 1917 však s blížiacim sa koncom vojny, po ktorom sa očakával hospodársky vzostup sa dostáva otázka rozvoja mesta opäť do popredia. Mesto vypisuje na reguláciu mesta začiatkom leta 1917 celoštátnu anonymnú ideovú urbanistickú súťaž. V zmysle súťažných podmienok⁷ sa jednalo

o súťaž ideovú, vypisovateľ n ustanovil žiadne východiskové podmienky a súťažiaci teda mali sami rozoznať problémy na riešenie a sami stanoviť rozvojové zámery. Odovzdať bolo treba jediný výkres v merítke 1:5000 a správu. Napriek tomu, že všetky súťažné návrhy sú nezvestné, máme o tejto súťaži pomerne dobré vedomosti vďaka tomu, že miestna tlač obšírne informovala o jej výsledkoch ale aj preto, že v archíve mesta Košíc sa dochovala kompletná agenda súťaže, vrátane poroty. Porota zasadala začiatkom roku 1918 a v lete bola následne usporiadaná výstava súťažných návrhov. Predsedom poroty bol Antal Palóczy, známy na Slovensku ako autor prvého regulačného plánu Bratislavy (1906). Súťaž oboslalo 11 autorov. I. cena bola

lobovanie v prospech umiestnenia „tretej univerzity“ do Košíc. Miestna tlač popisuje veľmi podrobne jednotlivé plány a hodnotenia jednotlivých porotcov⁸. Následne mesto poverilo víťazný kolektív zhotovením konečných plánov s uplatnením kladne hodnotených riešení ostatných súťažiacich. Ďalšie obdobie však bolo veľmi turbulentné a doba nepriala plánovaniu miest. Architekti sa na čas odmlčali, aby sa ozvali mestu v roku 1921 s tým, že napriek prevratným udalostiam svoj záväzok splnili, súťažný návrh prepracovali v zmysle doporučení poroty a pripravili k prevzatíu. Mesto Košice plán prevzalo a jeden jeho výťažok sa nachádza dodnes na Útvare hlavného architekta. Vďaka novinovým článkom z dobovej tlače a archívnym dokumentom dokážeme plán podrobne popísať, aj keď jeho textová časť a legenda sa nezachovali. Mesto je zónované na zónu so zástavbou kompaktnou, polokompaktnou a voľnou. Zástavba sa rozvíja smerom k okrajom mesta. „Lepšie štvrte“ na bývanie navrhuje na severe mesta, na juhu potom v blízkosti priemyselných plôch bývanie pre

priemyselných plôch bývanie pre
d Terasou sú plochami systému
mesta z troch strán. Pozoruhodný
ste dnešnej FNŠP na vyvýšenom
ulice. Na severe v kontakte so
na Hornáde rozsiahly komplex
železničnú vlečku, nová železničná
a, mestský bitúnok atď. Okrem
ôležiť verejné budovy. V rámci
železničnou traťou. Nijak nie je
navosťou je navrhované
cích motorov rozvoja mesta. („Ked'
odcov!“- hlásali miestne noviny⁸).

Celkovo však návrh môžeme považovať len za ideový, nedá sa určiť ani plánovaná veľkosť sídla, lebo na pláne nie je zobrazené celé mesto a nie je z neho jasné, pokiaľ zástavba siaha. Návrh však vyplní celú riečnu nivu, zástavba vystupuje na Terasu a na východe na svahy Furče, čiže na plochy, ktoré boli zastavané až v sedemdesiatych rokoch. Autori sa silne sústredili na malebnosť a rozmanitosť tvarovania mestských priestorov, vyhýbali sa používaniu pravidelných geometrických schém, nepochybný je vplyv učenia Camilla Sitte⁹.

Medzivojnové obdobie

Uplatnenie tohto plánu v nových pomeroch bolo problematické. Plán, ktorý bol zhotovený bez spolupráce s objednávatelom, len ako dopracovanie súťažného návrhu podľa doporučení poroty nemôže byť ani považovaný za iný, ako predbežný. Okrem toho bol príliš ambicióznym aj vzhľadom na veľmi intenzívny stavebný rozvoj počas 1. ČSR, aby mohol byť realizovaný, a tak sa po roku 1918 stávalo viac na pozemkoch s už existujúcou infraštruktúrou (napr. štvrť Malá Praha na už založenej Letnej ulici, dôstojnícke bytové domy pri Katovej bašte na pozemkoch určených pre budúce múzeum, rodinné vilky a bytové domy poštových zamestnancov v tzv. úradníckej štvrti na severe, kde boli ulice vytýčené ešte v predvojnovom čase). Areál technickej univerzity bol založený v severnej časti mesta a vznikol ako dodatočné využitie objektov po výstave východ ČSR v r. 1938, taktiež v rozpore s Wargovým plánom. Možno povedať, že len nemocnica bola dostavaná v zmysle regulačného plánu. Nová zástavba na severe bola navrhovaná a vytýčená zememeračmi (Zikmund Schwartz – 1925). V čase 1. ČSR bol pripravovaný nový regulačný plán, z tohto obdobia sa však zachovalo len málo dokumentov. Dokumenty Archívu mesta Košice svedčia o tom, že už v roku 1926 bola snaha o vypísanie súbehu na zhotovenie regulačného plánu, zasadanie regulačnej komisie mesta malo snahu zákazku v 1937 roku zadať architektovi Josefovi Chocholovi z Prahy, namiesto toho sa však rozhodla opäť hľadať spracovateľa súbehom. Z ďalšieho vývoja máme len hmlisté správy. Zrejme k nejakému druhu súťaže predsa len došlo, lebo v archíve Vs. galérie je zmienka, že košický architekt Béla Sipos získal II. a III. cenu za návrh čiastkového regulačného plánu¹⁰ a životopisci Bohuslava Fuchsa hovoria o jeho „náčrte“ na reguláciu centra Košíc¹¹ z roku 1938. Po tomto roku však už nebolo veľa času na dokončenie plánu. O dianí po viedenskej arbitráži vieme len z článkov lokálnych novín¹. Popisujú stručne „české“ územnoplánovacie úmysly, ktoré mali spočívať vo výstavbe novej železničnej stanice na sever od dnešnej, čo je myšlienka, ktorá zaznela už aj v súťaži v r. 1917. Stanica bola situovaná do osi Klobussitzkého ul. (dnes Masarykova), ktorá mala byť pretvorená na významnú mestskú triedu, vedúcu cez Husitské nám. (predtým Fr. Jozefa, dnes Maratónu mieru) po Kalvárskej (dnes Čs. armády) až po Kalváriu. Od tejto línie na sever sa mali rozprestierať nové obytné štvrte. Je možné, že uvedený zdroj popisuje práve Fuchsov návrh. Ten istý zdroj zároveň referuje o pripravovanom dočasnom regulačnom pláne. Definitívny plán bol hotový v roku 1943¹². Všetky tieto spomenuté plány sú nezvestné.

Povoynové obdobie

Obrázok 4: SÚP Košice, model od východu, Bohuslav Fuchs

Prvou povojnovou koncepciou bol smerný a regulačný plán Košíc, ktorého spracovateľom je Bohuslav Fuchs a participoval na ňom aj Karel Hannauer, ktorý v tom čase pôsobil na SVŠT v Bratislave. Práce prebiehali od roku 1948 do 1950. Regulačný plán mal byť zameraný na výstavbu „Veľkých Košíc“, to znamená Košíc aj s pripojenými okolitými obcami, k čomu Národný front vydal manifest a uzniesol sa, aby pripravovaný regulačný plán mesta bol zameraný na ich vytvorenie¹³. O tomto diele vieme zatiaľ len veľmi málo. Košice ho nikdy

nepoužili ako územnoplánovací nástroj a nedošlo ani k jeho schváleniu. Do dnešného dňa sa zachovalo len niekoľko fotografií modelu, ktoré sú uložené v depozitároch Múzea mesta Brno¹⁴. Na nich je vidieť vizionársky návrh zástavby na terénnych terasách na západ od starého mesta v rozsahu zhruba od dnešného amfiteátra

až po Šibenú horu na juhu. To je práve rozsah výstavby, ktorá začala od šesťdesiatych rokov a dala vzniknúť známemu sídlisku Terasa. Ukazuje sa teda málo známy fakt, že otcom myšlienky výstavby na dnešnej Terasa je Bohuslav Fuchs a nie architekti, ktorí prišli za ním a ktorým sa táto koncepcia doteraz bežne prisudzuje. Ba čo viac, Fuchs rozpracoval aj regionálnu štúdiu, v ktorej overuje možnosti výstavby Hutného kombinátu HUKO¹⁵. Z modelu je vidieť aj návrh rozvoja na severe mesta v menšom rozsahu a vytvorenie výraznej mestskej triedy s výškovými akcentmi v osi ulíc Moldavská – Štúrova – nám. Osloboditeľov s predĺžením až po Hornád. Existencia tohto návrhu bola úspešne ignorovaná, čo mohlo súvisieť s perzekúciou Fuchsa v neskorších rokoch. Jeho návrh v päťdesiatych rokoch nemohol obstáť ani ideologicky. Nesledoval totiž oficiálnu líniu socialistického realizmu.

Obdobie socialistického realizmu

Profesor Viktor Malinovský sa zmieňuje ako o prvom košickom pláne až o pláne, ktorý spracoval František Kočí, brnenský architekt, ktorý prišiel na košický Stavoprojekt počas kampane výstavby kombinátu HUKO¹⁶. Nikto z architektov, ktorí spracovali ďalšie návrhy, sa vo svojich textoch o Fuchsovi nezmiňuje a ani nepriznáva, že niečo z Fuchsových myšlienok do svojho návrhu preberá. S rozhodnutím o výstavbe HUKO v roku 1950 prichádza i očakávanie prudkého populačného a urbanistického rozvoja mesta a potreby tento rozvoj usmerniť územným plánom. Množstvo plánovacej a projekčnej práce, ktorú bolo treba vykonať v krátkom čase sa nedalo zvládnuť s vtedajším personálnym obsadením košického Stavoprojektu. Preto do Košíc prichádzajú odborníci z iných častí Československa, najmä z Čiech, ktorým je daná možnosť podieľať sa na zhotovení smerného plánu Košíc, zhotovení rajónového plánu HUKO a zhotovení územnoplánovacích dokumentov a projektov mesta Šaca a projektov ďalších sídlisk v meste, súvisiacich s výstavbou nového priemyslu. Títo pracovníci boli sústredení do zvláštneho „brigádnického“¹⁷ ateliéru, ktorý sa zaoberal výhradne plánovaním v súvislosti s HUKO. Úloha spracovania nového smerného plánu pripadla Františkovi Kočí, brnenskému architektovi, ktorého spolupracovníkom sa stal vtedy čerstvý absolvent Jiří Hrůza. V tom čase mali Košice 60 000 obyvateľov a stále si uchovávali ráz historického mesta, ktoré bolo ušetrené prudkého rastu, spôsobeného rozvojom priemyslu. Charakter mesta určoval viac početný stav štátnych zamestnancov, obchodníkov a najmä vojenského personálu. Výšková hladina zástavby v meste len na niekoľkých miestach presiahla jedno poschodie, len v okrajových štvrtiach postavených v medzivojnovom období stáli obytné domy vyššie. O prácach na smernom pláne publikoval Jiří Hrůza¹⁸. Aj odborné texty tej doby sú presiaknuté propagandistickým balastom (Jiří Kroha), či nekritickým poukazovaním na čerpanie skúseností sovietskych kolegov pri každej novej príležitosti. Údernícky spôsob práce, charakteristický pre onú dobu neobišiel ani oblasť projekcie a podpísal sa negatívne na výsledkoch práce¹⁹. Architekti nemali k dispozícii dostatočný zadávací dokument, ten si museli spracovať sami v rámci prieskumov, vrátane napr. cieľového počtu obyvateľov. Spracovatelia smerného plánu nekoordinovali svoju prácu so spracovateľmi rajónového plánu alebo Šace a samotného HUKO a chybou bolo najmä to, že tieto tri úrovne plánovania nenadväzovali na seba chronologicky, ale spracovávali sa naraz, bez efektívnej koordinácie. Výsledok je známy, systém práce viedol k obrovským hospodárskym škodám, až sa nakoniec dospelo k tomu, že začiatkom roku 1953 výstavba Hutného kombinátu sa musela zastaviť, odložiť na neurčito a začať až o niekoľko rokov neskôr, s lepšou prípravou a na inej lokalite. Spracovanie smerného plánu bolo takisto zaťažené ideologickými požiadavkami doby. V duchu tejto ideológie sa mala pretvoriť aj tradičná identita mesta. Pri rozhodovaní o tom, či postaviť nové satelitné sídlo, alebo rozvíjať a prestavať existujúce sídlo sa plánovači neriadili racionálnymi, ale ideologickými hľadiskami. Autori sami priznávajú: „Z dôvodů, které vedly k tomuto rozhodnutí, stojí na prvním místě důvody politické, které spočívají v tom, že se Košice jako celek stanou městem hutníků a tím se zásadním způsobem změní jejich třídní struktura – město buržoazní s malým podílem průmyslového dělnictva se změní v město dělnické“²⁰.

Je príznačné, že Kočího plán v plnej miere ignoroval návrh Bohuslava Fuchsa, ktorý bol zhotovený pred ním. Súviselo to s perzekúciou a všemožným obmedzovaním činnosti Fuchsa v 50-tych rokoch. Fuchsov návrh ani v ničom nevyhovoval socialistickej estetike tej doby. Kočího návrh je oproti Fuchsovmu krokom späť, opúšťa moderné zásady urbanizmu, ktorý preferuje komplexné fungovanie sídelného celku a vracia sa k metóde tvorby, ktorá preferuje tvarové určovanie, monumentalitu, symetriu a pod. ako výraz nadvlády režimu. Kočího návrh je plne v súlade so zásadami tvorby metódou socialistického realizmu.

Obrázok 5: SÚP Košíc, 1951 - Fr. Kočí

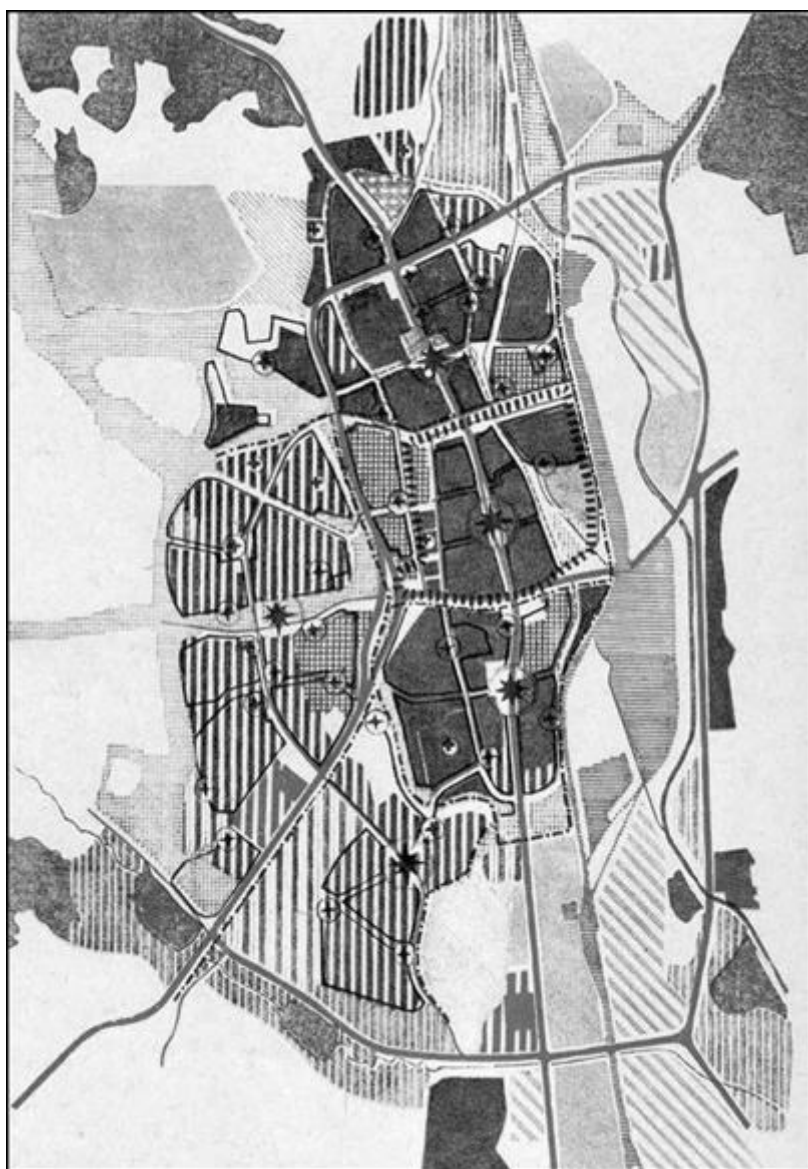
Kočí rozvíjal mesto smerom na sever a na juh a nevybočoval z tradičného priestoru mesta, ktorým bola riečna niva Hornádu a neplánoval ani žiadnu rozsiahlejšiu výstavbu v priestore dnešnej Terasy, ako to pred ním navrhoval Fuchs. Navrhované obytné štvrte sú najmä na severe a jedná sa o tradičnú uličnú zástavbu s uzatvorenými blokmi domov so šikmými strechami s výškou okolo 4-5 podlaží²¹. Výrobné plochy sú najmä na juhu. Na svahoch Terasy rozvíja od dnešného amfiteátra smerom na juh po Šibenú horu pás zelene. Podobným pásom zelene obkolesuje mesto aj z východu pozdĺž Mlynského náhonu a železničnej trate. Na Terasu umiestňuje univerzitný campus. Pre návrh je charakteristická tvorba námestí a ich spájanie monumentálnymi uličnými osami, na konci ktorých sú umiestnené výškové dominanty. Najvýraznejšou osou je Hlavná ulica v severojužnom smere, ktorú člení troma námestiami. Na juhu z námestia Osloboditeľov vytvára námestie „politické“, navrhované pre organizovanie manifestácií pracujúcich s kapacitou až 40 000 zhromaždených s budovami straníckych,

odborárskych a pod. orgánov. V strede mesta v priestore medzi divadlom a Dómom navrhuje vytvorenie „ústredného reprezentačného námestia“, ktoré vznikne asanáciou historickej zástavby na východnej strane Hlavnej v priestore medzi kaplnkou sv. Michala a divadlom, a na ich mieste navrhuje výstavbu JNV (jednotný národný výbor) ako „výraz moci ľudu, ktorá spolu s významnými architektonickými pamiatkami minulosti vytvorí bohaté a krásne námestí“. Stavebná čiara JNV je v návrhu posunutá smerom na východ, aby sa okolo Dómu vytvorilo pravouhlé obdĺžnikové námestie. Napokon na severe vytvára z námestia Maratónu mieru námestie „kultúry“, ktorého vytvorenie sa tiež nezaobíde bez asanačného zásahu do historickej zástavby. Takto upravený severojužný diameter potom pretína ďalšími vo východo-západnom smere. Jedna vedie od stanice cez Dóm na Terasu, kam umiestňuje komplex univerzít. Budovy univerzít mali byť hlavnou dominantou stojacou nad mestom. Pripomínajú tvarovo, svojou vežovitou architektúrou zmenšeninu moskovskej Lomonosovovej univerzity. Paralelná s touto osou je os kolmá na Hlavnú, vedená námestím Maratónu mieru. Na západe končí mohutným a mfiteátrom posadeným do svahu pod Terasou a na západe končí dominantnou stavbou, pred ktorou sa diagonálne rozvetvuje. Historický stred mesta označuje štvoricou vežovitých stavieb, ktoré sú rohmi pravouhlého obdĺžnika a v ktorom leží centrum. Keďže plocha, ktorú zaberá mesto v Kočího návrhu je menšia ako v návrhu Wargovom, Fuchsovom i neskoršom Hladkého, návrh je evidentne poddimenzovaný. Mesto nemohlo poskytnúť dostatok plôch pre rast spôsobený výstavbou oceliarní. Návrh sa metódou tvorby vracia späť k Wargovmu návrhu. Kým však Warga sa snažil pochopiť a rozvinúť genia loci mesta, inšpiroval sa historickými formami, Kočí sa ho snaží pretvoriť v duchu aktuálnej štátnej ideológie.

V oboch návrhoch sa však kladie viac dôrazu na formálnu stránku urbanizmu ako na komplexné funkčné usporiadanie plôch. V zmysle tohto plánu však vzniklo v krátkom čase relatívne dosť veľa výstavby. Okrem známej výstavby hutníckeho mesta Šaca sú to sídliská I., II. a III., postavené v duchu sorely, ďalej bola pripravená v stupni podrobného územného plánu rozsiahla prestavba štvrtí na juh od námestia Osloboditeľov, prebehla celoštátna súťaž na prestavbu námestia Osloboditeľov (1955) a pripravila sa výstavba amfiteátra s kapacitou 20 000 divákov.

Obdobie po destalinizácii a výstavba VSŽ

Zastavenie výstavby HUKO malo negatívny vplyv na rozvoj Košíc, v dôsledku čoho opadlo aj tempo výstavby a napr. Šaca ostala torzom. V tejto situácii spracovali štúdiu nového smerného územného plánu košickí architekti Ján Gabríni a Ladislav Greč (1956-57). Pre neujasnenosť budúcnosti hospodárskeho rozvoja mesta však nemohol byť ani tento plán jasným riadiacim dokumentom výstavby²². V novembri 1958 uznesením vlády ČSSR

Obrázok 6: SÚP Košice, 1959-Hladký, Kurča, Bányai

bolo rozhodnuté o výstavbe VSŽ. Miesto pre nový závod bolo vybrané na základe vyhládávacej štúdie spomedzi 19 lokalít na východnom Slovensku (nielen v Košiciach), v rámci ktorých sa skúmala dopravná dostupnosť, geológia, hladina spodných vôd atď., pričom rozhodujúcim argumentom pre výstavbu v Košiciach bolo, že v prípade lokalít vzdialených od väčšieho sídla by bolo treba vybudovať nové mesto s počtom obyvateľov okolo 60 - 70 000. V prípade Košíc bolo možné využiť existujúcu infraštruktúru. Vyhládavaciu štúdiu s názvom „Východoslovenské železáreny – možnosti umiestnení v košickom priestore“ spracoval Hutní projekt Praha v 1958 (Kovařík). S pripravovanou výstavbou VSŽ bolo treba zopakovať celý proces spracovania rajónového plánu a smerného územného plánu Košíc, tentoraz už na racionálnom základe. Úloha spracovania smerného plánu Košíc pripadla v rámci Stavoprojektu Košice kolektívu Milan Hladký, Ján Kurča a Ivan Bányai, dopravným expertom bol Vojtech Gerstbrein.

Pred projektantmi stála úloha, aby navrhli plochy pre zdvojnásobenie počtu obyvateľov behom nasledujúcich 15 rokov. Táto požiadavka sa nedala splniť výstavbou na asanovaných plochách,

lebo úbytok bytov spojený s asanáciami by predstavoval problém. Ostávala možnosť vybudovať nové súbory v nadväznosti na staré mesto alebo navrhnúť ich formou satelitného útvaru. Voľba padla na prvú možnosť, aby nový súbor dokázal využiť vybavenosť centra starého mesta. Návrh nového smerného plánu znamenal návrat ku koncepcii Fuchsovej výstavby na Terasy hoci, zastavitelnosť Terasy ešte bola určitý čas na vážkach kvôli predpokladu výskytu magnezitu v tejto lokalite. Preto autori overovali aj iné riešenia, napr. rozvinutie zástavby na južných úpätiach Rudohorias merom na Šacu formou pásového mesta, vytváriac tak súmestie Košice –

Šaca²³. Mesto, ktoré v čase schválenia tohto plánu malo 83 000 obyvateľov, malo do roka 1965 dosiahnuť počet 120 000 a konca návrhového obdobia v r. 1975 dosiahnuť počet 180 000 obyvateľov²⁴. Základom nárastu počtu obyvateľov bola výstavba v dvoch stavebných obvodoch na Terasa, severný IV. obvod bol plánovaný pre 50 000 obyvateľov, južný V. obvod pre 20 000 obyvateľov. Okrem toho bola navrhovaná prestavba a dostavba v údolných polohách mesta a dostavba nedokončeného súboru Šaca. V porovnaní s predchádzajúcim smerným plánom Kočího vidíme, že tento nerieši tvaroslovie mestských priestorov, ale definuje funkčné plochy a ich vzájomné vzťahy. Šesťdesiate roky boli už inou dobou, než časy plánovania a výstavby HUKO. Stavebníctvo zaznamenalo technologický posun k spriemysleniu a k typizácii na báze veľkopanelovej montáže domov. Rozmery typizovaných obytných domov narástli a to všetko malo vplyv aj na urbanistické riešenia. Nový smerný územný plán znamená definitívny odklon od tvorby mesta formou tradičných ulíc a námestí a znamená nárast merítka, tvorbu monofunkčných zón, rozvoľnenie zástavby, zánik ulice a jej spoločenskej funkcie a jej nahradenie neurčito ohraničeným priestorom, v ktorom je oddelená pešia doprava od motorovej a v ktorom je na pohľad množstvo zelene, v skutočnosti však len „zvýškových plôch“ bez jasnej funkcie. Najdôležitejším počínom zrealizovaným na základe tohto územného plánu je Nové mesto, čiže košická Terasa, dnes dôležitá zložka identity mesta. Pred jej realizáciou však vzniklo ešte niekoľko menších pozoruhodných súborov zrealizovaných „predpanelovou“ technológiou, v ktorých autor už opustil spôsob blokovej zástavby, stále však vytváral priestory s možnosťou jasnej orientácie a udržal líniu uličnej čiary. Sú to sídliská Solovjevova, Mier a Mlynský náhon od architekta Ladislava Greča. Navrhovanie podrobného územného plánu Nového mesta prebiehalo súčasne so spracovaním smerného územného plánu. Na KPÚ (Stavoprojekt Košice) si uvedomovali náročnosť úlohy a preto bol usporiadaný pracovný seminár za účasti odborníkov z praxe i vysokého školstva. Seminár sa uskutočnil v júli 1959 a jeho účastníkmi boli architekti Benda, prof. Hruška, Krásny, Staša a Steller. Účastníci seminára spracovali svoje návrhy formou grafickej štúdie v mierke 1/5000. Následne, aplikujúc poučenia zo seminára, spracovali podrobný územný plán Nového mesta František Gašparík a Bertold Hornung.²⁵ Princípom zástavby na Terasa je rozčlenenie územia do obytných okrskov – „luníkov“, z ktorých každý má svoje okrskové centrum, celá Terasa má potom obvodové centrum, ktoré v návrhu prerastá do jedného celku s celomestským centrom (CMC). Plochy určené pre výstavbu smerným územným plánom sa vyčerpali skôr, než uplynulo návrhové obdobie územného plánu. K nedostatku plôch pre výstavbu prispelo aj to, že sa nepodarilo uspokojivo vyriešiť kolíziu letiska a bývania a preto v južnej časti Terasy nebolo možné rozvinúť zástavbu úplne podľa zámerov autorov. Nasledovalo preto spracovanie Revízie SÚP, ktorej autorom sa stal Ladislav Greč v roku 1967. Revízia prichádza s novými rozvojovými plochami na východ od starého mesta, Ťahanovce, Magnezitka, Furča, Košická Nová Ves, nad Jazerom a Krásna. Smerný územný plán z roku 1961 má za sebou úspešnú bilanciu. V období jeho platnosti sa zrealizovali v zmysle návrhu VSŽ s výkonnou elektrickou rýchlodráhou do Košíc a paralelnou expresnou cestou a v podstate celý západný obvod mesta, ďalšie obytné súbory na severe a severovýchode mesta nad rámec smerného plánu sídlisko Nad jazerom. Neúspechom plánu je, že sa Kuzmányho sídliskom zastavali plochy pod východnými svahmi Terasy, pod ktorými mala viesť expresná komunikácia spájajúca sever mesta od amfiteátra po Moldavskú cestu²⁴. Chýbajúca komunikácia v smere sever – juh bola nahradená inou, vedenou v trase zrušeného Mlynského náhonu a obrala mesto o charakteristický prvok jeho obrazu.

Vznik aglomerácie

Ďalšou v rade celomestských koncepcií je územný plán hospodársko-sídelskej aglomerácie (ÚPN HSA) Košice, spracovávaný od roku 1971, schválený v roku 1976. Jeho spracovateľom bol URBION, autorom Vlasta Michalcová. Tento plán sa nazýva plánom hospodársko - sídelskej aglomerácie a názov vyjadruje podstatný rozdiel oproti plánom predchádzajúcim. Rieši oveľa širšie územie, okrem celého okresu Košice – mesto aj priľahlé sídla, ktoré odvtedy sú už súčasťou Košíc. Návrhový rok bol rok 2000 s cieľovým počtom obyvateľov 300 000. Tento ambiciózny plán by bol zaradil Košice v rámci ČSSR do rovnakej veľkostnej kategórie s Ostravou. Dôvod jeho obstarania bol jednoduchý, prvýkrát v histórii košického územného plánovania sa stalo, že nastaním cieľového dátumu predchádzajúceho plánu sa plán naplnil aj vecne. Výstavba sa v riadila podľa revidovaného SÚP a zároveň prebiehala príprava ďalšieho plánu najmä formou štúdií a súťaží. Základy budúceho plánu boli teda dané už revíziou SÚP, to čo ÚPN HSA priniesol nové, bolo prekročenie ďalšieho vývojového prahu mesta a to prerastenie mesta do údolia Torisy.

Ešte v dobe platnosti SÚP prebehla príprava niektorých súborov. IX. obvod – Furča bol v roku 1968 pripravovaný formou vyzvanej súťaže s účasťou B. Fuchsa, E. Hrušku a košických architektov J. Kurču a B. Hornunga²⁶. Z ich prác sú známe niektoré fragmenty, v ktorých je vidieť zástavbu ako na horizonte, tak aj na západných svahoch Furče. Zástavba je rôznorodá, striedajú sa rodinné domy, kobercová zástavba aj výškové domy.

Podrobný územný plán neskôr spracoval kolektív Bél, Merjavý a Lokša. Účasť Fuchsa na tejto a ďalších aktivitách presadzoval pravdepodobne jeho bývalý asistent na technike v Brne Ladislav Greč. Fuchs ďalej v roku 1971 na študijnej úrovni navrhuje aj XI. obvod Ťahanovce. Oba jeho návrhy sú hustou kobercovou zástavbou s rastrovým komunikačným systémom, v ktorých kombinuje zástavbu s rôznymi výškami a rôznou typológiou domov. V Ťahanovciach dokonca navrhuje hobby záhradky pre obyvateľov bytových domov, ktoré by sme dnes nazvali komunitnými záhradami. Tento spôsob zástavby nazýva v súkromnom liste Grečovi „modernizovaným záhradným mestom“ a sám priznáva vplyv anglického urbanizmu²⁷. Fuchsove vizionárske návrhy boli umožnené zrejme prechodným uvoľnením v roku 1968 a jeho pretrvávajúcím vplyvom ešte v rokoch 70 - 71. Ich realizácia v podmienkach normalizácie bola nepredstaviteľná. K príprave najväčšieho urbanistického počínu podľa ÚPN HSA - návrhu Východného mesta, nazývaného aj sídlisko Družba sa pristúpilo v roku 1972 formou celoštátnej súťaže. Súťažiaci navrhovali súbor na území svahov otočených na východ v pruhu ťahanúcom sa na sever od obce Krásna nad Hornádom až po Košickú Novú Ves. Víťazným návrhom sa stal návrh kolektívu ČVUT Praha J. Němec, J. Krásny, H. Hexner, J. Zajíc²⁸. Následne v roku 1981 spracovali územný plán zóny na Stavoprojekte Košice Bél, Lokša, Merjavý a Obušek. Východné mesto malo mať okolo 100 000 obyvateľov, 32 500 bytov a množstvo vyššej vybavenosti. Jedným z impulzov rastu mesta mala byť aj od začiatku 80-tych rokov pripravovaná investícia jadrovej elektrárne Kecerovce (JEVS –Jadrová elektrárň Východné Slovensko) v priestore medzi Prešovom a Košicami. Táto investícia si vyžiadala koordináciu plánovania Košíc a Prešova, ktorá sa zhmotnila v niekoľkých urbanistických prácach (1983-Variantné riešenie prognostickej štúdie SRA Košice-Prešov , 3 varianty – Stuchlý, Bél, Kohlmayer, ďalej 1984-ÚPG VÚC JEVS Košice-Prešov – 3 varianty autorov Komrska, Bél, Beňo, 1986 - ÚPN VÚC JEVS, autori Bél, Hudec, Bzdúch a napokon 1986 - Územný priemet výstavby JEVS v regióne Prešov – Košice, autori kolektív US Stavoprojektu Košice). Pripravovaná masívna výstavba prinášala však aj ďalšie problémy a úlohy. Bola to napr. otázka centra mesta. Prílišné sústredenie sa na výstavbu nových obytných súborov bolo spojené s odvrátením pozornosti od rozvoja centrálnych častí mesta, ktoré postupne chátrali. Mesto s ambíciou dosiahnuť 300 000 obyvateľov potrebovalo aj primerané celomestské centrum. Otázka riešenia centra sa skúmala už rokoch 1964 - 65, a to formou študijnej úlohy ZSA. Pozornosť sa však skôr sústreďovala na historické centrum a jeho bezprostredné okolie. Spracovalo sa celkom päť študijných úloh, ktorých autormi boli L. Bauer, J. Gabríny, M. Hladký, P. Hudák a K. Király. Posudzovací zbor hodnotil ako najkvalitnejší Hladkého návrh, ktorého charakteristikou boli pomerne masívne asanácie zástavby okolo línie bývalého opevnenia tak, aby historické jadro bolo výrazne oddelené od novej zástavby prstencom zelene²⁹. Otázka celomestského centra mala byť riešená formou verejnej súťaže. Súťaž prebehla v r. 1975 a najvyššie hodnoteným návrhom sa stal návrh kolektívu ČVUT Praha v zložení J. Krásny, M. Hexner, J. Němec, J. Zajíc a V. Gerstbrein. Plocha riešeného územia v porovnaní so spomínanými študijnými úlohami bola oveľa väčšia a zahŕňala okrem historického jadra a jeho okolia aj obvodové centrum Terasy, ktoré návrhy integrovali do CMC. Následný územný plán zóny so zapracovanými poznatkami súťaže zhotovil kolektív A. Bél, D. Hudec, E. Martončík a kol. (1979). Mestská pamiatková rezervácia a jej ochranné pásmo boli vyhlásené až neskôr v roku 1983. Pamiatková ochrana zaviedla plošnú ochranu komplexu pamiatok, ktorej ÚPNZ CMC nemohol vyhovieť a tak rýchlo stratil aktuálnosť.

V polovici 80-tych rokov nastala podstatná zmena v aktuálnosti ÚPN HSA. Jej dôvodom bola zvýšená ochrana poľnohospodárskej pôdy, ktorá sa v priestore navrhovaného Východného mesta vyskytovala. Výstavba Východného mesta sa stala nemožnou a vyvstala úloha nájsť náhradné plochy. Tie sa hľadali formou overovacích urbanistických štúdií napr. v priestore na sever od mesta (ÚPNZ OS Kavečany – L. Kočiš, UŠ OS Družstevná/Horn. – prof. J. Kavan, FA SVŠT a následne D. Hudec), alebo na východ od neho (ÚPNZ Košická Nová Ves – Hudec, Bzdúch, Macko, Murko a následne ÚPTZ – Merjavý, Sekan, Simko). Strata Východného mesta si vynútila rozpracovanie nového územného plánu, na ktorom začal pracovať na Urbanistickom stredisku kolektív Alexandra Béla. Do roku 1988 spracovali koncept v dvoch alternatívach, k ich prerokovaniu však už nedošlo a po roku 89 sa práce zastavili. Výstavba je až do dnešného dňa usmerňovaná aktualizovaným ÚPN HSA z r. 1993. (L. Kočiš, Ľ. Vlčková). Hodnotiac tento územný plán konštatujeme, že pokiaľ predchádzajúci SÚP skoncoval s koncepciou kompaktnej zástavby, ale mesto ako celok ostalo kompaktné, ÚPN HSA už nemohol udržať koncepciu kompaktného mesta. Košice sa v návrhu stali aglomeráciou vzájomne nezrastených sídel pod spoločnou administratívou. Ďalej treba konštatovať, že na rozdiel od predchádzajúceho je tento plán celkovo málo úspešný. Už v začiatkoch jeho platnosti prestala byť reálnou jeho najpodstatnejšia časť – koncepcia Východného mesta, čo spôsobilo, že ambícia nárastu na 300-tisícové mesto sa stala nereálnou. Hľadanie

náhradného rovnocenného riešenia za Východné mesto nebolo úspešné a napokon spoločenské zmeny po 89-tom roku priniesli úplne novú situáciu, na ktorú tento dokument nedokázal dať odpoveď a to ani po množstve aktualizácií, ktoré musíme považovať len za územnoplánovacie provizorium. V zmysle pôvodnej koncepcie ÚPN HSA sa zrealizovali najmä obytné súbory Košického vládneho programu na západe mesta a z najväčšej časti aj Ťahanovce, taktiež aj významná časť navrhovanej dopravnej infraštruktúry. Celkový pohľad na uplynulé storočie ukazuje, že Košice mali celkovo tri územné plány riešiace komplexne celé sídlo, ktoré boli riadne schválené a ktoré sa aspoň čiastočne naplnili. Súčasný stav provizória zmení až nový územný plán, ktorého príprava začala predchádzajúci rok a ukončí dnes už 39-ročný, rekordne dlhú platnosť ÚPN HSA.

Summary

At the turn of the 20th century, only the most important cities of our region had a general zoning plan. The zoning plans of smaller cities started to develop in the inter-war period, but only after the World War II the previously marginal discipline of town planning started to boom. Many plans made during this period that were neither published nor archived in museums are getting lost. By losing these, we are also losing the opportunity to learn about the history of the development of our cities. Since Košice was one of the most important cities of both the Austro – Hungarian Empire and Czechoslovakia, the planning started relatively soon, in the 19th century. During this time the methodology of planning has not yet been set. Later, in the anticipation of the end of the World War I, an ambitious development plan was created, which was supposed to guide the city's expected development. This gave rise to a competitive atmosphere between teams of architects, resulting in a regulation plan in the year 1921. The complexity of the plan, however, did not allow for its realization during the time of the 1st Czechoslovak Republic. Instead, the city was being built on an ad hoc basis.

The regulation plans from the inter-war period are lost. The first post-war territorial plan was designed by Bohuslav Fuchs, a well known Czechoslovak architect. Fuchs developed a concept for a new residential area in the western periphery of the city, which became a guideline for the city's development in the following 20 years. The modern methods employed by Fuchs, however, were not compatible with the ideologies of the emerging communist regime. Therefore, a new zoning plan was employed, which fit the principles of communist totalitarian aesthetic. Modern methods of urban planning re-established only in the period of de-stalinization. In 1961 a zoning plan was adopted, the realization of which gave Košice its contemporary image. In the 60s and 70s a period of rapid growth was caused by the establishment of a gigantic ironworks on the periphery of the city, doubling the population of Košice as well. The next territorial plan from the mid-70s changed the previously compact city into an agglomeration. The fall of communism, however, did not allow for the objectives of the plan to be met. This research work aims to gather relevant zoning plans of Košice, archival materials, literature and press records to recreate the story of the development of Košice in the 20th century.

Cituj:

Ján Sekan: „Storočie plánovania Košíc“, in: ALFA Architektonické listy fakulty architektúry STU 2/2015 str. 22-31, ISSN 1135-2679

---

¹ Felvidéki Újság, 3. feb. 1940, s. 27 Kassa városszabályozási terve hetven évvel ezelőtt – Tervek, amelyek még ma is megvalósításra várnak

² Kassa szab. Kir. Város fejlődési érdekeinek elmozdítása tekintetében kiküldött u.n. 30-as bizottság pénzügyi és építészeti albizottságainak jelentéseik. *Hlásenie finančnej a stavebnej podkomisie tzv. 30-tej komisie zriadenej za účelom uplatnenia rozvojových záujmov slob. kráľ. mesta Košice*, vydala Werferova kníhtlačiareň, Košice 1870

³ Kassa szabad királyi városának térképe 1869, kameňoryt a tlač uh. král. katastrálna kníhtlačiareň Budín, 1970

⁴ Kassa szab. Kir. Város átnézeti térképe 1:5760, vyd. Béla Nyulászi, Košice 1906

⁵ Felsőmagyarország, 13. Aug. 1904 s.2-3 a 17. Aug. 1904, s. 2-3, Lovass Zsigmond, Gyakorlati városfejlesztés I. II.

⁶ Felsőmagyarország, 26. Jan. 1911, príloha s.4: Körmendy: A berlini városépítészeti kiállítás

⁷ Városi közlöny, jún 1917, s.84

⁸ Felsőmagyarország, 7. Aug. 1918, s.3: Kassa jövőképe – A pályanyertes szabályozási tervek, Felsőmagyarország, 7. Aug. 1918, s. 3: A városszabályozás..., Felsőmagyarország, 8. Aug. 1918, s. 3-4: Felvidék

---

metropolisa, Felsőmagyarország, 10. Aug. 1918, s. 3: Kassa szabályozása – Kopeczek György..., Felsőmagyarország, 11. Aug. 1918, s. 3: Kassa szabályozása – Novák Ede..., Felsőmagyarország, 14. Aug. 1918, s.4: Nagy Kassa – Kassa a 2000-ik esztendőben – a megvásárolt pályatervek

⁹ Sitte, Camillo: : Stavba měst podle uměleckých zásad, Nakladatelství ARCH, Praha, 1975

¹⁰ Lístkový autorský katalóg Eugena Sabola

¹¹ Napr. Iloš Crhonek: Bohuslav Fuchs, nakladatelství Petrov-Brno, 1995

¹² „Kassa városrendezési tervei elkészültek“, in: Országjárás , 14.mája 1943

¹³ Východoslovenská Pravda, 23. nov. 1947

¹⁴ Podľa Alexandra Béla sa tento model dlho nachádzal v archíve VsKNV, kam ho chodili pracovníci

Urbanistického strediska študovať

¹⁵ Hruška, E. : Profesor Fuchs na Slovensku. *Projekt 7/ 1956*, s. 157

¹⁶ *Spoločenské hodnotenie výstavby sídlisk v Košiciach : zborník prednášok zo seminára : 3.3.1983, Košice.*

Košice : Dom techniky Československej vedeckotechnickej spoločnosti, 1983

¹⁷ Oddelenie pre projekty sídlisk Hutného kombinátu pri KNS Košice (Krajské návrhové stredisko, neskôr KPÚ potom Stavoprojekt)

¹⁸ Hruža, Kočí: Přestavba a dostavba města Košic, in: *Architektura ČSR 3-4/1952*. S. 77

¹⁹ Chlup, Zounek: Závěrem, in: *Architektura ČSR 3-4/1952*, s. 102-103

²⁰ Hruža, Kočí: Přestavba a dostavba města Košic, in: *Architektura ČSR 3-4/1952*. s. 80

²¹ Malinovský, V.: Urbanistický rozvoj Košíc, in: *Spoločenské hodnotenie výstavby sídlisk v Košiciach*, zborník z konferencie, vydal ČSVTS Košice, 1983, s.10-11

²² Kodoň, Milan: K novému smernému územnému plánu Košíc, in: *Projekt 1960/5*

²³ Kurča, Ladislav: Košice – Nové mesto, predstavy a realizácia, in: *Spoločenské hodnotenie výstavby sídlisk v Košiciach*, zborník z konferencie, vydal ČSVTS Košice, 1983

²⁴ Hladký, Milan: „Perspektívy Košíc pred 15 rokmi a dnes“, in: *Urbanita 2/1974* s. 23

²⁵ Lizoň, Peter: Nové mesto na Tereze, in: *Projekt 1968/5*, s. 104

²⁶ Lokša, Karol: Skúsenosti z doterajšej výstavby v Košiciach z hľadiska investičnej politiky a projektovej prípravy, in: *Spoločenské hodnotenie výstavby sídlisk v Košiciach*, zborník z konferencie, vydal ČSVTS Košice, 1983, s.75

²⁷ Súkromná zbierka dedičov L. Greča

²⁸ Michalec: Východné mesto pre 100 000 obyvateľov, in: *Projekt 1972/10*, s.V

²⁹ viď Hladký, Milan: Riešenie centra Košíc, in: *Projekt 10/1965*, s.219